

Rådhuset i Torshälla

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Torshälla 95:1, stadslager
Torshälla 5:8
Torshälla socken
Eskilstuna kommun
Södermanlands län
Södermanland

Kristina Jonsson

Rådhuset i Torshälla

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Torshälla 95:1, stadslager

Torshälla 5:8

Torshälla socken

Eskilstuna kommun

Södermanlands län

Södermanland

Kristina Jonsson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslag: Torshälla rådhus under schaktningsarbetet. Foto mot söder av Kristina Jonsson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

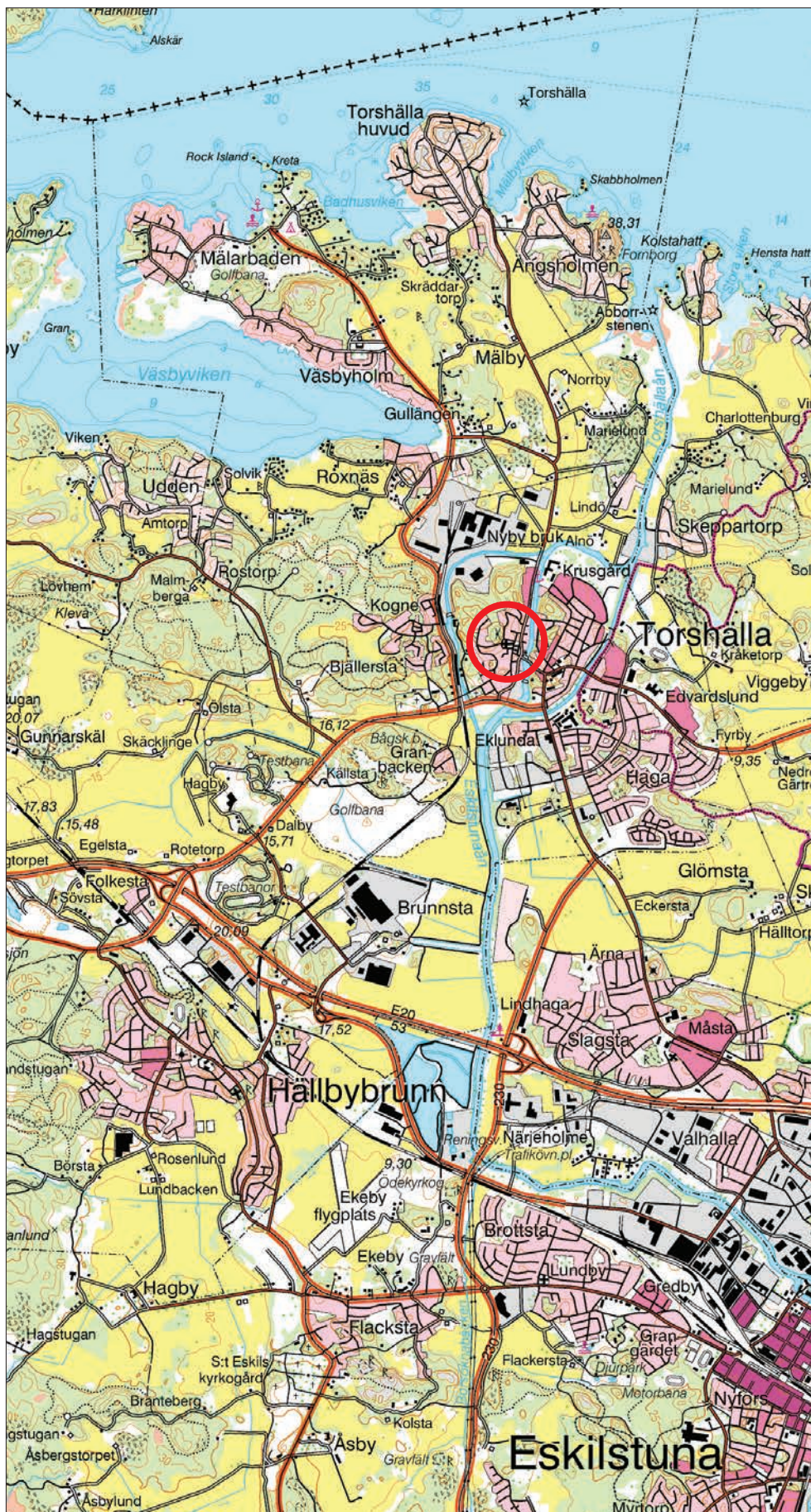
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-670-6

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning och bakgrund	6
Undersökningens förutsättningar.....	7
Undersökningsområdet	7
Tidigare undersökningar.....	7
Syfte och genomförande.....	8
Resultat	9
Tolkning och utvärdering	9
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en röd ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

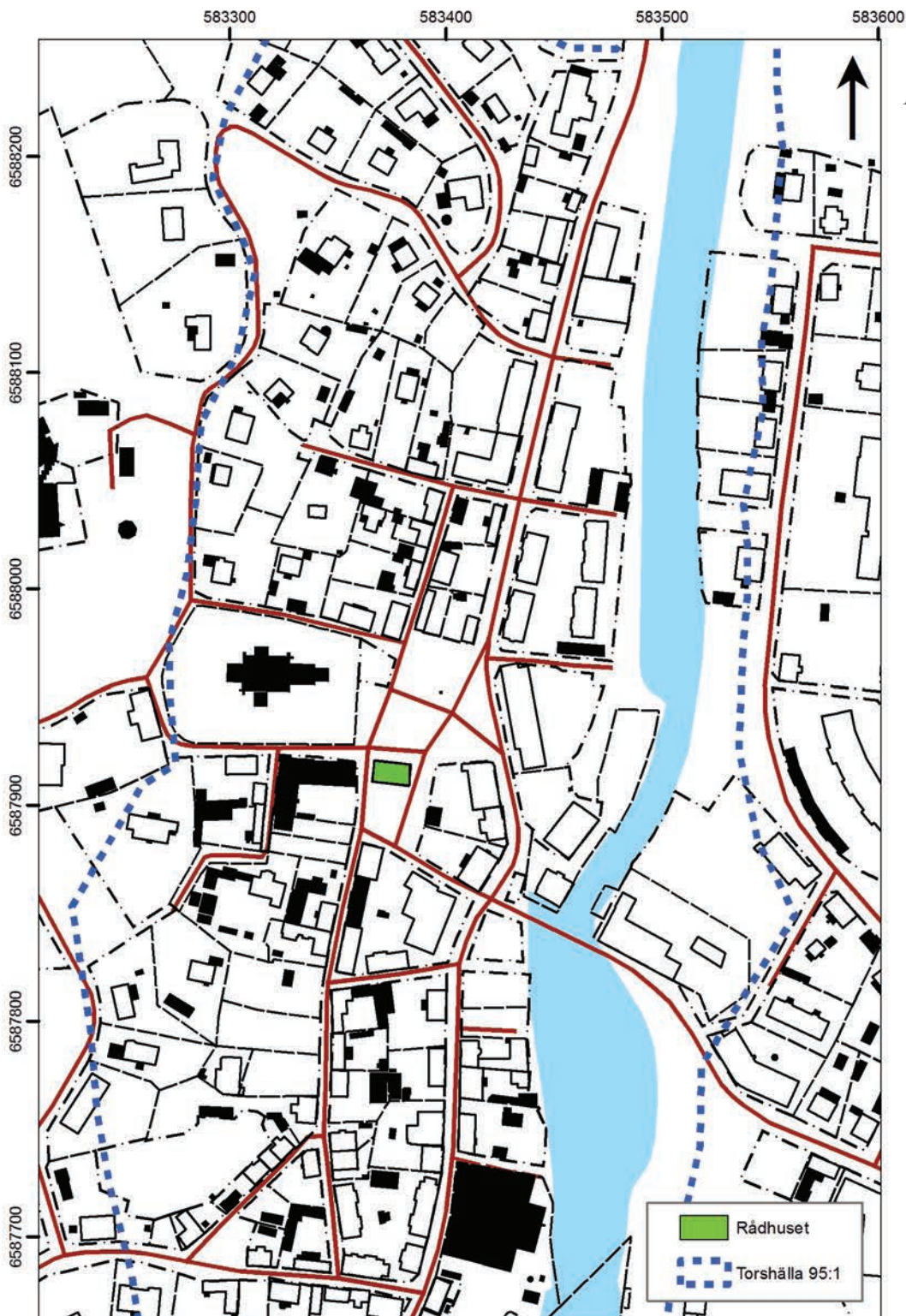
Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under två dagar i november 2017 utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid rådhuset i Torshälla. Schakt grävdes i syfte att åtgärda dräneringen intill tre av byggnadens sidor. Schakten grävdes till drygt 1 meters djup och omkring 1,5 meters bredd. De avtäckte grunden till byggnaden, som är från 1833, och påvisade att den var som mest massiv under byggnadens norra vägg. Där gick den ner till 1 meters djup.

Inga avsatta kulturlager eller arkeologiska konstruktioner påträffades vid undersökningen, då marken har schaktats ur i samband med uppförandet av rådhuset. Omrörda rester av vad som möjligen var ett brandlager från 1798 påträffades under grundmuren inom en begränsad sträcka.

Inledning och bakgrund

Med anledning av att ett schakt för dränering skulle grävas runt rådhuset i Torshälla har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Rådhuset ligger inom fornlämning Torshälla 95:1, stadslager från medeltid och historisk tid. Arbetet utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Södermanlands län och bekostades av Eskilstuna Kommunfastigheter AB. Det genomfördes under två dagar i november av projektledare Kristina Jonsson som även har sammanställt denna rapport.

Figur 2. Översikt över rådhusets läge i staden, på Rådhusstorget sydost om Torshälla kyrka. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:3 000.

Undersökningens förutsättningar

Undersökningsområdet

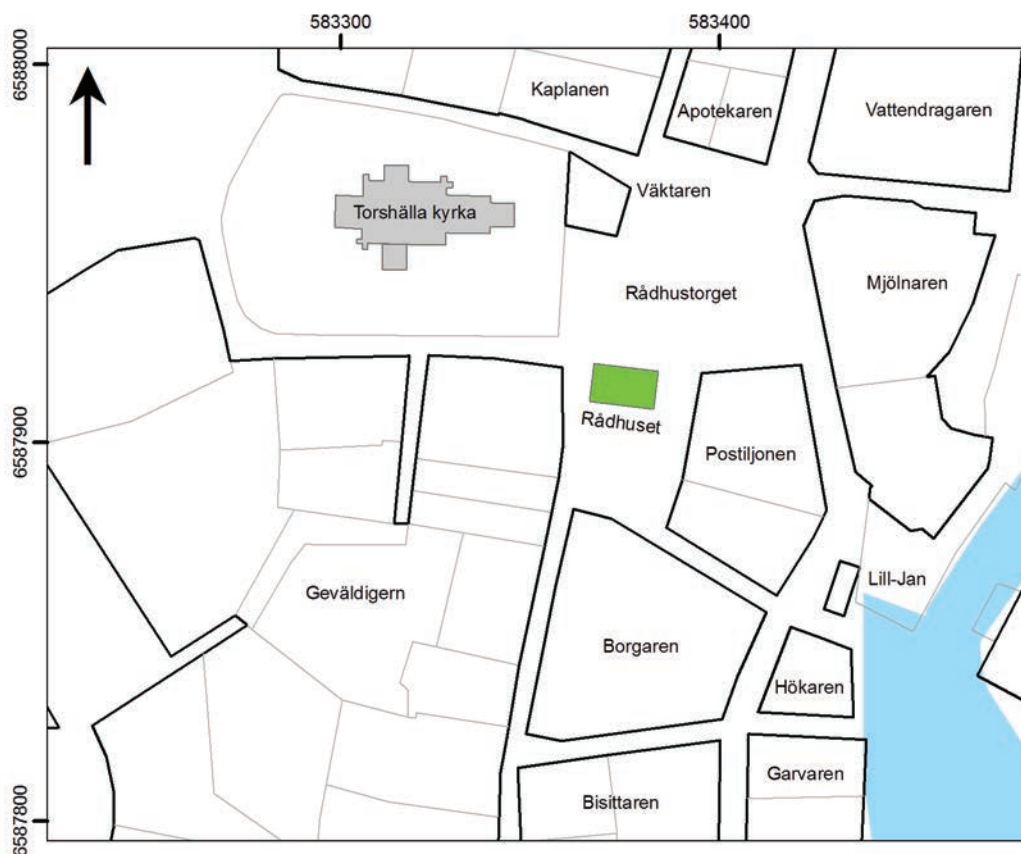
Rådhusorget med den intilliggande kyrkplatsen ligger på en naturlig höjd i centrala Torshälla. Rådhuset är beläget vid torgets södra sida, på en höjd av cirka 15 meter över havet. Byggnaden uppfördes 1833. Två föregångare har funnits – den äldsta, belägen norr om torget, finns omnämnd i källor från 1640-talet. År 1740 byggdes sedan ett nytt vid torgets västra sida, denna byggnad förstördes vid en stadsbrand 1798 (Järpe 1982:29).

Schaktet grävdes från rådhusbyggnadens vägg ut till mellan 1 och 2 meters bredd, längs dess norra, västra och södra sidor (figur 4). Markytan bestod dels av planteringsytor med buskar (norr och söder om huset), dels av gatstensbeläggning (i väster mot Lilla gatan).

Tidigare undersökningar

Generellt kan sägas att stadens medeltida historia har varit undflyende – ytterst få arkeologiska belägg har påträffats. Kyrkans äldsta partier har bedömts vara från 1100-talet, och skriftliga belägg på Torshällas medeltida anor finns från 1200-talet och framåt (Järpe 1982:26ff). Inga stora arkeologiska undersökningar har dock gjorts i Torshälla, däremot ett antal mindre schaktningsövervakningar och för- och slutundersökningar.

I kvarteret Geväldigern söder om kyrkan (figur 3) har kulturlager ¹⁴C-daterats till 1200- och 1300-tal (Pettersson 2004 och 2005, refererade till i Ros 2015). Dessa är de enda säkra arkeologiska dateringarna till medeltid i området. Tidigare undersökningar i samma kvarter har påvisat bebyggelse lämningar i form av syllstockar, plankor och en stenvägg – dessa kunde dock inte med säkerhet dateras till medeltid. Inom Geväldigern har även avfallsgropar fyllda med bland annat kol, sot, djurben och sten påträffats.

Figur 3. Kvarteren kring Rådhusorget. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Dessa har tolkats härröra från stadsbranden 1798 (Carlsson, Gustin & Kjellén 1996:6ff med referenser). Även i kvarteret Borgaren, söder om Rådhuset, har bebyggelseämningar i form av en källare och en stenlagd gårdsplan undersökts. Dessa daterades med hjälp av fynd till 1600- eller 1700-tal (Persson 1996:9).

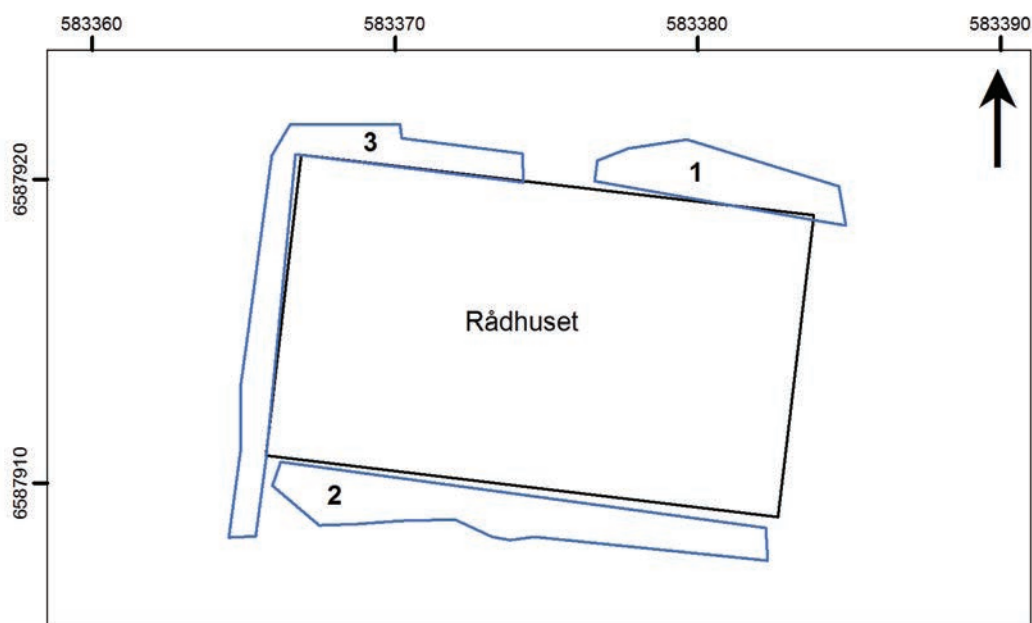
I kvarteret Postiljonen öster om Rådhuset har endast efterreformatoriska kulturlager påträffats. Arkeologiska iakttagelser har även gjorts på Rådhusetorget. I dess nordvästra del har en grundmur av okänd datering framkommit, och ytterligare en möjlig murrest något längre söderut i Lilla gatans förlängning. Murresten låg över ett brandlager med 1600-talsdatering. Ytterligare en mur, denna av tegel, har påträffats närmare Rådhuset, liggande delvis i vinkel mot Brogatan men med en annan längdriktning. Muren var eld- påverkad (Carlsson, Gustin & Kjellén 1996:11).

Syfte och genomförande

Syftet med schaktningsövervakningen var att löpande undersöka och dokumentera de eventuella delar av fornlämningen som kunde komma att beröras, samt att ta till vara fynd om sådana påträffades.

Schaktningsövervakningen gjordes under arbetets gång. Schakten grävdes med hjälp av grävmaskin. Inledningsvis grävdes ett schakt längs den östra halvan av byggnadens norra vägg, öster om ingången (schakt 1). Därefter grävdes ett schakt längs hela byggnadens södra vägg (schakt 2). Arbetet avslutades med ett schakt längs den västra delen av norrsidan samt husets västra gavel (schakt 3). Från detta planerade man att senare ansluta till en befintlig brunn/avloppsledning i Lilla gatan i söder. Man avstod därmed från att schakta ur ytan längs byggnadens östra vägg.

De tre schakten dokumenterades genom inmätning med RTK-GPS, fotografering och beskrivning.

Figur 4. Schaktplan. Skala 1:250.

Resultat

I samtliga tre schakt framkom delar av byggnadens grundläggning under mark, i form av mer eller mindre tuktade stenblock i flera skikt (jfr figur 5). Vissa av dem var mycket stora, och torde utgöra naturligt förekommande block eller berg i dagen. Längs byggnadens norra sida fortsatte grundstenarna ner till det fulla schaktdjupet som var mellan 1,1 och 1,3 meter djupt, och de täckte även schaktens fulla bredd. I väster och söder var grunden inte lika massiv, men marken föreföll även där vara urschaktad intill byggnadskroppen. Med andra ord så omfattade dräneringsschakten i huvudsak redan urschaktade ytor, urgrävda i samband med uppförandet av rådhuset 1833. Utöver stenar innehöll de störda delarna endast påförda massor av silt och sand.

Inom enstaka begränsade ytor kunde dock den naturliga lagerföljden observeras under stengrunden. Orörd mark i form av ljusbrun silt kom där på 0,65–0,7 meters djup. Inom ett 1,5 meter långt parti ungefär mitt på västgaveln, under grundmuren, fanns omrörda rester av kulturlager under stenarna. De bestod av mellanbruna siltlinser med inslag av kol och sot, sannolikt från 1798 års brand.

Inga fynd påträffades vid undersökningen.

Figur 5. Grundstenar i schakt 1. Foto mot sydost av Kristina Jonsson.

Tolkning och utvärdering

Rådhuset är uppfört på impedimentmark som delvis består av naturliga bergblock i dagen. Inom de begränsade delar som öppnades i samband med detta schaktningsarbete kunde inga bevarade avsatta kulturlager eller arkeologiska konstruktioner konstateras i anslutning till byggnaden. Sannolikt har man röjt av och schaktat ur ytan efter branden 1798, inför nybyggnationen. Det är vanligt förekommande att så kallade frischakt finns runt byggnader och att dessa har skadat eventuella fornlämningar. Detta betyder dock inte att arkeologiska lämningar inte kan finnas i andra delar av närområdet.

Referenser

- Carlsson, M., Gustin, I. & Kjellén, U. 1996. *Smärre undersökningar i Torshälla 1982–1989*. Södermanland. Torshälla. RAÄ 95. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, UV Stockholm rapport 1996:58. Stockholm.
- Järpe, A. 1982. *Eskilstuna/Torshälla. Medeltidsstaden 16*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer rapport. Stockholm.
- Persson, B. 1996. *Arkeologisk för- och slutundersökning, Borgaren*. Södermanland. Torshälla. Kv Borgaren 1. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, UV Stockholm rapport 1996:38. Stockholm.
- Ros, J. 2015. *Kulturlager från 1700-tal i Torshälla*. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Torshälla 95:1. Ruths gränd, Storgatan, Järnväggsgatan, Lilla gatan och S:t Olofs gränd. Torshälla socken. Eskilstuna kommun. Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2015:64. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17163
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-5277-2017, 2017-09-28
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	7–8 november 2017
<i>Personal:</i>	Kristina Jonsson
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Södermanland
<i>Kommun:</i>	Eskilstuna
<i>Socket:</i>	Torshälla
<i>Fastighet:</i>	Torshälla 5:8
<i>Fornlämning:</i>	Torshälla 95:1, stadslager
<i>Fastighetskarta:</i>	65F8IN Torshälla
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6587915/Y583374
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver rapporten kommer att arkiveras.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Area (m ²)	Djup (m)	Topografiskt läge	Beskrivning
1	12,3	1,05	Norra väggen, östra delen	1,5 m brett schakt, grävt intill väggen i buskrabatt. Under 0,3 m matjord framkom byggnadens stengrund bestående av en flerskiktad sula av mer eller mindre tuktade block, vilka fortsatte ner till 1 m djup. Över och mellan stenarna fanns påförd sandig silt med småsten.
2	21,7	1,1	Södra väggen	1,1–1,5 m brett schakt. I västra delen stort markfast block (2 m brett). I övrigt enstaka mindre stenar ingående i husets grundkonstruktion ner till 0,5 m djup. Över och mellan stenar fanns mellanbrun silt och sand. Ställvis framkom orörd undergrund bestående av ljusbrun silt på 0,7 m djup.
3	20,2	0,8–1,0	Västra väggen samt västra partiet av norra väggen	0,9–1,2 meter brett schakt. I norra delen kraftiga grundstenar ner till schaktbotten. I södra delen mindre kraftig grundmur. Fyllning av mellanbrun silt med enstaka mindre stenar. Ställvis undergrund av ljusbrun silt på 0,65 m djup. Inom en yta mitt på västra gaveln, under grundstenar, fanns omrörda rester av kulturlager i form av siltlinser med inslag av kol och sot. Vid byggnadens nordvästra hörn löpte en elledning över schaktet, och i dess södra del en betongkylvert.